

GRUPUL CULTURAL IGRÎȚA DE LA SFÎRȘITUL EPOCII BRONZULUI

de

NICOLAE CHIDIOȘAN
IOAN EMÖDI

Studierea fenomenelor arheologice și istorice care au avut loc în epoca bronzului, în spațiul nord-vestic al României, a cunoscut, în ultimile două decenii, un avînt cu totul remarcabil. Săpături arheologice de amploare au fost inițiate, de muzeele din Baia Mare, Satu Mare, Carei, Săcuieni și Oradea, atît în așezări cît și în necropole sau complexe cultice. Au fost studiate, de asemenea, un număr apreciabil de depozite de bronzuri. Prin aceste cercetări multilaterale s-a reușit, în bună parte, jalonarea liniilor de dezvoltare ale principalelor culturi din epoca bronzului a căror arie de răspîndire se situau în aceste ținuturi¹.

Firește, au mai rămas insuficient elucidate o seamă de aspecte, cum sînt, de pildă, acelea legate de fenomenele petrecute la sfîrșitul epocii bronzului. De fapt ele au constituit și cele mai controversate probleme în publicațiile și confruntările de specialitate. Semnele de întrebare s-au pus, mai ales, la cheștiunea dăinuirii culturilor epocii bronzului mijlociu în etapele următoare și la aportul acestora la procesul de hallstattizare.

Prezentul studiu, valorificînd un patrimoniu arheologic foarte bogat, încearcă să contribuie la clarificarea acestei etape ale preistoriei. Atenția noastră s-a îndreptat asupra unor materiale arheologice descoperite în cîteva peșteri de pe valea Crișului Repede și care se datează în perioada ultimului veac și jumătate din epoca bronzului (Sec. XIII — prima jumătate a sec. XII î.e.n.), care corespunde, în cronologia relativă, etapei Br. D.

Peșterile de care vom vorbi se numesc: Igrîța, Izbîndiș, Mișid și Ungurului. Ele sînt amplasate pe versanții nordici ai Munților Pădurea Craiului, pe valea Crișului Repede în zona Aleșd—Șuncuius, din jud.

¹ I. Ordentlich, în *Dacia*, N.S., 7, 1963; K. Horedt, în *Studii și Comunicări*, 13, Sibiu 1967, T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, București, 1978; N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României, Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980; C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuș* — teză de doctorat, 1981.

Bihor. Cercetările speo-arheologice efectuate, între anii 1969—1980, în punctele enumerate mai sus și inițiate de I. Emödi, au avut ca rezultat descoperirea unor complexe arheologice deosebit de interesante nu numai sub raportul caracterului lor dar și acela al inventarelor.

Materialele arheologice găsite în peșteri se aflau grupate pe spații mici, în nișe camuflate, terase ascunse sau în galerii laterale, înguste și greu accesibile.

Fragmentele ceramice aparțin unor vase sparte în prealabil și, în majoritatea cazurilor, arse secundar. Nu s-au depus vase întregi și nici chiar toate fragmentele acestora. Restul au fost, probabil, părăsite în apropierea rugurilor aflate undeva în afara cavităților. Nu există nici un argument material să bănuim că procesiunea incinerării (sau purificării prin foc) s-a petrecut în interiorul grotelor. Uneori, odată cu inventarul s-a adus și o cantitate mai mică sau mai mare, de cenușă și cărbuni dar în nici un caz nu au fost găsite oase umane.

Caracterul acestor complexe este foarte greu de precizat. Ele pot fi morminte votive sau cenotafuri² fie, mai probabil, sint depuneri cultice legate de anumite practici rituale cu numeroase analogii în timp și spațiu³.

Unitatea stilistică și cronologică, dar mai ales caracterul individualizat al materialelor arheologice descoperite în peșterile amintite, au permis atribuirea lor unui nou grup cultural denumit Igrița. Această denumire a fost lansată încă în 1978, cu ocazia colocviului privitor la epoca bronzului, organizat de Institutul de Arheologie din București și s-a revenit la ea, de mai multe ori, cu prilejul valorificării descoperirilor de la Oradea, peșterile Igrița, Mișidului și Ungurului⁴.

De data aceasta ne-am propus analiza globală a elementelor care dau nota specifică acestui grup, prezentarea factorilor genetici, aria de răspindire, precum și cadrul istoric în care s-au dezvoltat purtătorii grupului Igrița.

Ne-am axat analiza noastră cu precădere pe inventarele arheologice ale complexelor din peșteri dar, în mod firesc, nu am omis nici alte descoperiri de epocă și care pot fi incluse grupului discutat.

Cele mai reprezentative și numeroase materiale sînt produsele ceramice și obiectele de bronz. Alături de acestea mai pot fi amintite podoabele de chihlimbar, colierele din canini de animale și altele.

² I. Emödi, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. N. Chidioșan I. Emödi, în *Traco-Dacica*, II. 1981, p. 166.

³ N. Chidioșan, *Complexe cultice de la finele epocii bronzului și începutul Hallstattului, în vestul României*, comunicare susținută la Sesiunea de comunicări, Iași, 1980.

⁴ I. Emödi, în *Lucrări științifice*, Institutul pedagogic, Oradea, 1979, Ibidem, în *SCIVA*, 31, 1980; 2; N. Chidioșan, I. Emödi, *op. cit.*; I. Emödi N. Chidioșan, *Descoperiri arheologice în peștera Ungurului*, comunicare susținută la Sesiunea de comunicări a Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1982.

I. Ceramica

De la început trebuie să remarcăm numărul mare de vase descoperite în peșteri: 127 vase întregite și alte 100 fragmente mai mari sau mai mici.

În grupul Igrița au fost confecționate vase atât din pastă fină cât și din pastă grosolană dar proporția este evidentă în favoarea primei categorii. Din a doua au fost lucrate numai vase-borcan sau vase sac.

Olarii grupului au produs următoarele categorii de vase: A. Oale (urne); B. Vase-borcan sau vase-sac; C. Castroane; D. Străchini și farfurii; E. Cești; F. Căni; G. Tipuri aparte.

A. Oale (urne)

În această categorie se pot distinge două tipuri de bază și anume:

Oale A. 1. (fig. 1/1—5; 3/2). Sînt vase aproape perfect bitronconice mai înalte sau mai scunde, avînd partea inferioară aproape egală cu cea superioară. Face excepție doar un singur vas descoperit în peștera Ungurului, cu partea superioară mult dezvoltată. Pereții superiori sînt drepti iar cei inferiori uneori bombăți. Urnele de acest tip au buzele mici, răsfrînte oblice. Deasupra umerilor există, mai întotdeauna, un „prag” mai puțin sau mai mult marcat.

Sînt lucrate dintr-o pastă fină, au lustru metalic și cîteodată sînt grafitate. Sînt bine și uniform arse. Cele mai multe sînt de culoare neagră, uneori cu interiorul cărămiziu roșcat (excepție cele din Izbîndiș). Mai rare sînt urnele cenușii închise sau cafenii.

Covîrșitoarea lor majoritate sînt ornamentate pe umăr (proeminențe conice sau rotunjite nervuri verticale și oblice, caneluri înguste sau late) și pe partea superioară (fascicule de caneluri orizontale sau în ghirlande). Foarte sporadic sînt ornamentate părțile inferioare. Așa este, de pildă, oala cu ghirlande din Igrița. Remarcăm vasul care are proeminențele goale pe dinăuntru, ele fiind împinse din interior.

A.1. este tipul de urnă cel mai numeros: în Igrița 15, în Izbîndiș și Ungurului cîte 7.

Deși la prima vedere forma pare a fi comună, totuși nu se cunosc antecedente locale în bronzul mijlociu și nu aparține nici populației cu înmormîntări tumulare. Într-un orizont cronologic apropiat grupului Igrița exemplare asemănătoare s-au găsit în necropola de la Lăpuș⁵, la

⁵ C. Kacsó, în *Dacia*, N.S.19, 1975, fig. 9/5; 13.2.

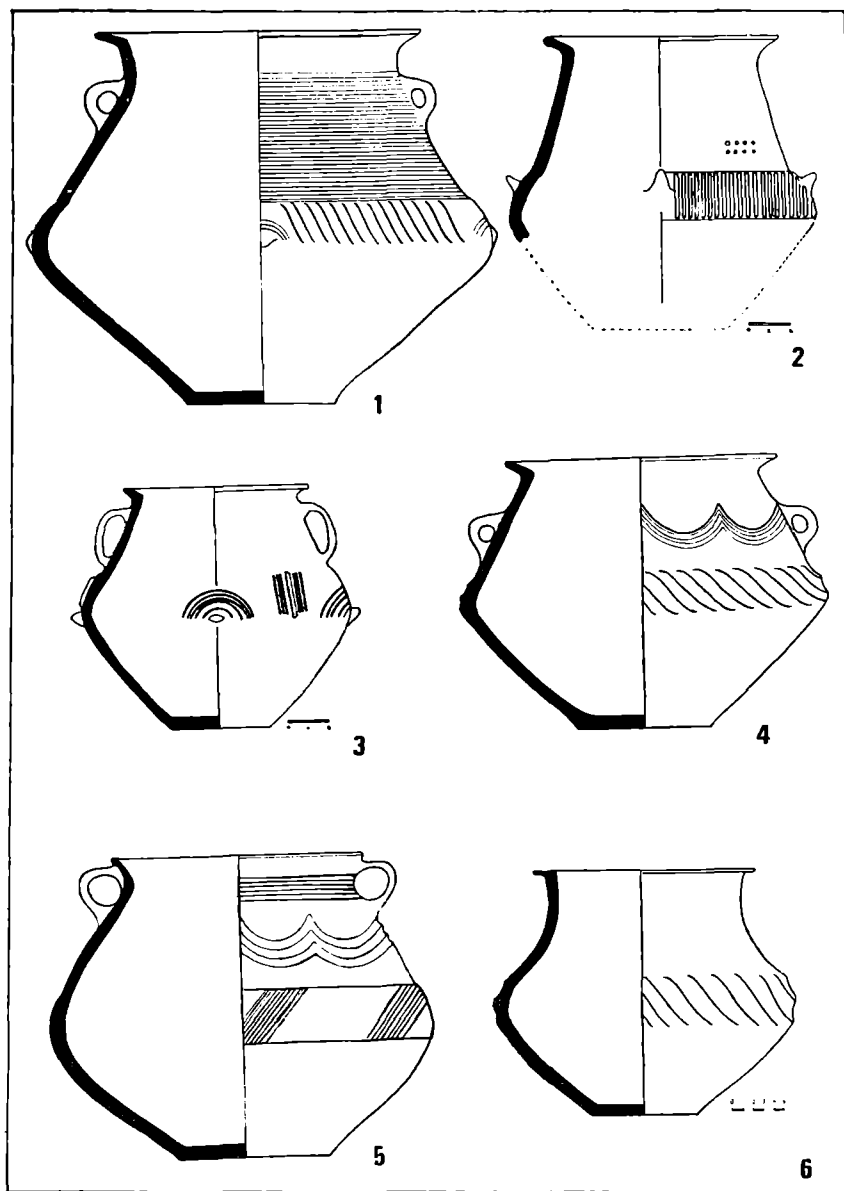

Fig. 1.

Oradea—Salca, Suplacu de Barcău, Voivozi⁶ și Susani⁷, precum și în grupul Berkesz—Demecser⁸ și cultura Piliny din Ungaria și Cehoslovacia⁹.

Tipul de urnă A.1 are și o variantă.

Oale A.1 a (fig. 1/6; 3/3). Sînt asemănătoare cu tipul de bază dar au partea superioară mult arcuită, umerii proeminenți și rotunjiți. Sînt lipsite de torți.

Sînt lucrate dintr-o pastă fină sau semifină, de culoare cenușie. Foarte puține au avut suprafețele lustruite. Numai o mică minoritate au decor, care se rezumă la proeminențe și caneluri late verticale sau oblice.

Au fost recuperate un număr de 6 urne de acest tip: în Igrîța 4 iar în Izbîndiș și Ungurului cîte una.

Pentru această formă am întîlnit corespondente în cultura locală Otomani, în faza finală a acesteia, precum și în grupul înrudit cu aceasta de pe teritoriul estic al R.P.U. (Hajdubagos)¹⁰.

Oale A.2 (fig. 2/1—3; 3/1). În acest tip am încadrat urnele bitronconice cu partea superioară bombată și cea inferioară mult înclinată. Au un fund mic, buzele răsfrînte și oblice și nu au torți decît în cazuri rare¹¹. Aceste vase sînt, în toate cazurile, mai late decît înalte. În literatura arheologică asemenea oale sînt denumite și „urne etajate“.

Sînt lucrate din pastă fină, de culoare neagră în exterior și cărămizie-roșcată în interior.

Cele mai multe recipiente de acest tip sînt lipsite de decor sau sînt sumar ornamentate și întotdeauna numai pe umeri (proeminențe îndreptate în sus și în jos, nervuri oblice). Se întîlnesc și proeminențe împinse din pereți (fig. 2/1).

Au putut fi reconstituite 12 exemplare: 10 din Igrîța și cîte unul din peșterile Izbîndiș și Mișid.

Vase cu această formă apar, pentru prima oară, în cadrul marelui complex cultural cu ceramică încrustată din bazinul dunărean din epoca bronzului¹². Ele devin tipuri etalon în cultura Zuto Brdo—Gîrla Mare¹³. În acest mediu urnele etajate diferă oarecum de cele descoperite în

⁶ I. Emödi, *op. cit.*, fig. 1; D. Ignat, *Date preliminare despre stațiunea de la sfîrșitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău*, comunicare la Sesiunea de Comunicări, Muzeul Zalău, 1981; Vasele de la Voivozi, inedite, în colecția Muzeului Țării Crișurilor.

⁷ I. Stratan, Al. Vulpe, în *PZ*, 52, 1977, p. 51 și urm, pl. 6/9, 93—94.

⁸ Berkesz Demecser.

⁹ V. Furmanek, în *Slov. Arch.*, 25, 2, 1977; T. Kemenczei, în *AE*, 93, 1 1966, fig. 15/1.

¹⁰ T. Bader, *op. cit.*, pl. 26/2, 8; T. Kovács, în *Folia Arch.*, 21, 1970, fig. 4/3, 5, 18.

¹¹ N. Chidioșan, I. Emödi, *op. cit.*, fig. 4/1.

¹² M. Wosinsky, *Die inkrustierte Keramik der Stein- und bronzezeit Berlin*, 1904, pl. 54/4.

¹³ Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrna*, București, 1961, p. 134—136.

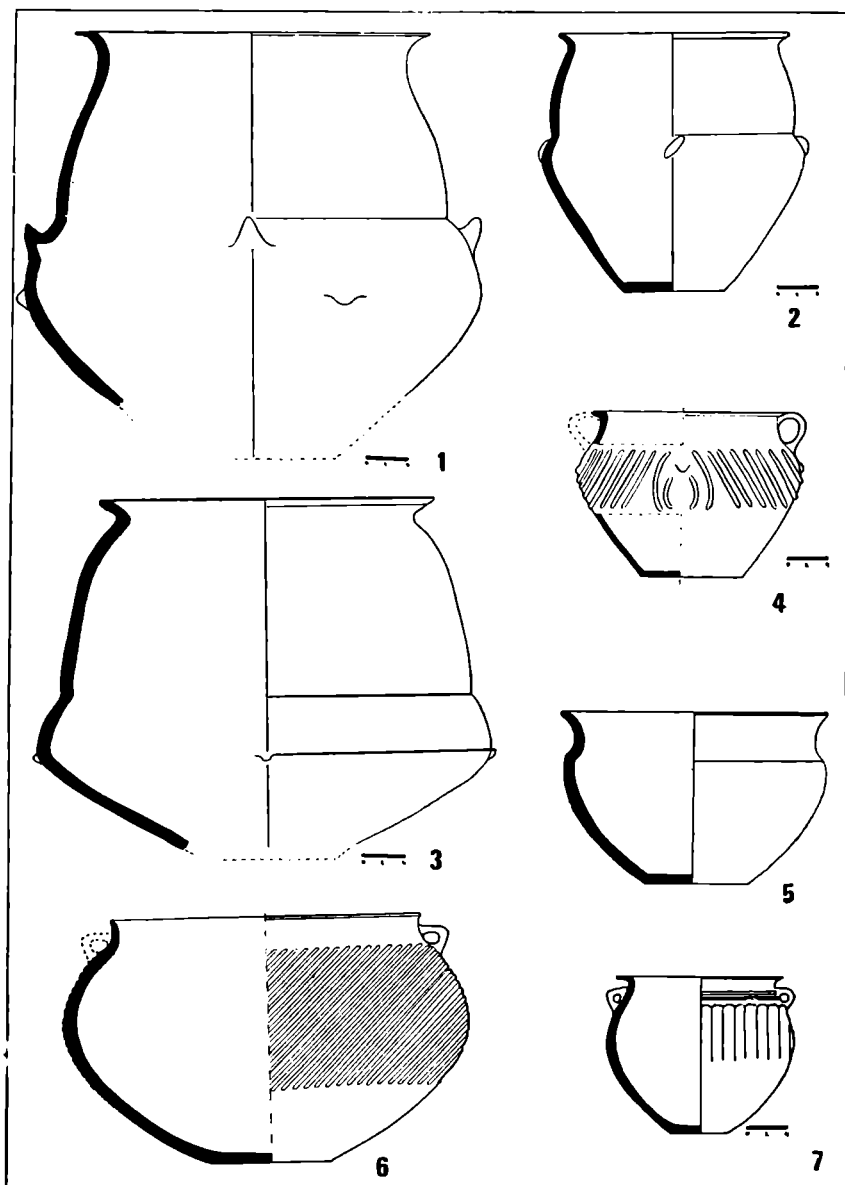

Fig. 2.

peșteri deoarece au buzele mari, înalte și evazate. Mai apropiate de ale noastre sînt cele care aparțin culturii nord-panonice cu ceramică incrustată¹⁴. Bănuim deci că olarii grupului Igrîța au preluat modelul de la această populație care a pătruns pînă în Cîmpia Tisei împinsă de populația tumulară¹⁵.

Că direcția de influențare nu a venit dinspre sud ne indică și faptul că în descoperirile ce se intercalează geografic și cronologic între grupul Igrîța și cultura Zuto Brdo—Gîrla Mare, deci în cele de la Cruceni, Bobda, Sintana Arad, nu se întîlnesc asemenea tipuri. Merită de semnalat și faptul că forma este preluată și dezvoltată de purtătorii culturii Gava-Holihradi cu ceramică canelată, de la începutul Hallstattului, cultură care însă nu și-a extins aria de răspindire la sud de Mureș¹⁶.

În Crișana a mai fost descoperită o urmă de tip. A.2 și anume la Cociuba Mare¹⁷.

B. Vase-borcane sau vase-sac (fig. 4/6—8)

Fac parte din așa-zisele vase de bucătărie fiind lucrate grosolan din pastă cu multe impurități, de culoare cărămie deschisă sau cenușie deschisă.

Această categorie îmbracă formele clasice și bine cunoscute, fundul mai mic decît deschiderea vasului, pereții ușor bombați, cu una sau două torți sub buză sau, mai rar, pe umăr.

Singurul ornament prezent pe aceste vase este briul alveolar.

Deoarece ele sînt prezentate, cu mici modificări, în diferite orizonturi culturale și cronologice nu le putem considera specifice grupului Igrîța și nici perioadei de care ne ocupăm.

C. Castroane

Sînt, în general, de format mic și foarte variate ca forme. Cele mai numeroase sînt cele cu corpul puternic bombat, umerii lați și rotunjiți, gît scurt și arcuit și două torți amplasate pe gît (fig. 2/4, 7). De obicei sînt decorate cu caneluri oblice sau verticale.

Forma nu a fost cunoscută în culturile contemporane cu grupul Igrîța. Ea a fost specifică culturii Suciu de Sus¹⁸.

¹⁴ G. Bandi, T. Kovács, în *Acta Arch.*, 22, 1970, p. 33, fig. 3.

¹⁵ N. Chidioșan, în *Crișia*, 4, 1974, p. 164—165.

¹⁶ J. Paulik, în *Zbornik Slov Narod. Muz.*, 67, 1968, fig. 3/2—4; Z. Székely, *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 1966, p. 11—16, pl. 4/1—3; K. Horedt, *Așezarea fortificată de la Sighetul Marmației*, Baia Mare, 1966, p. 17.

¹⁷ S. Dumitrașcu, I. Emödi, în *Acta Muz. Porolensis*, 4, 1980, p. 64, fig. 9/1.

¹⁸ T. Bader, în *PZ*, 54, 1979, pl. 2/15; 7 13; 8 1, 3.

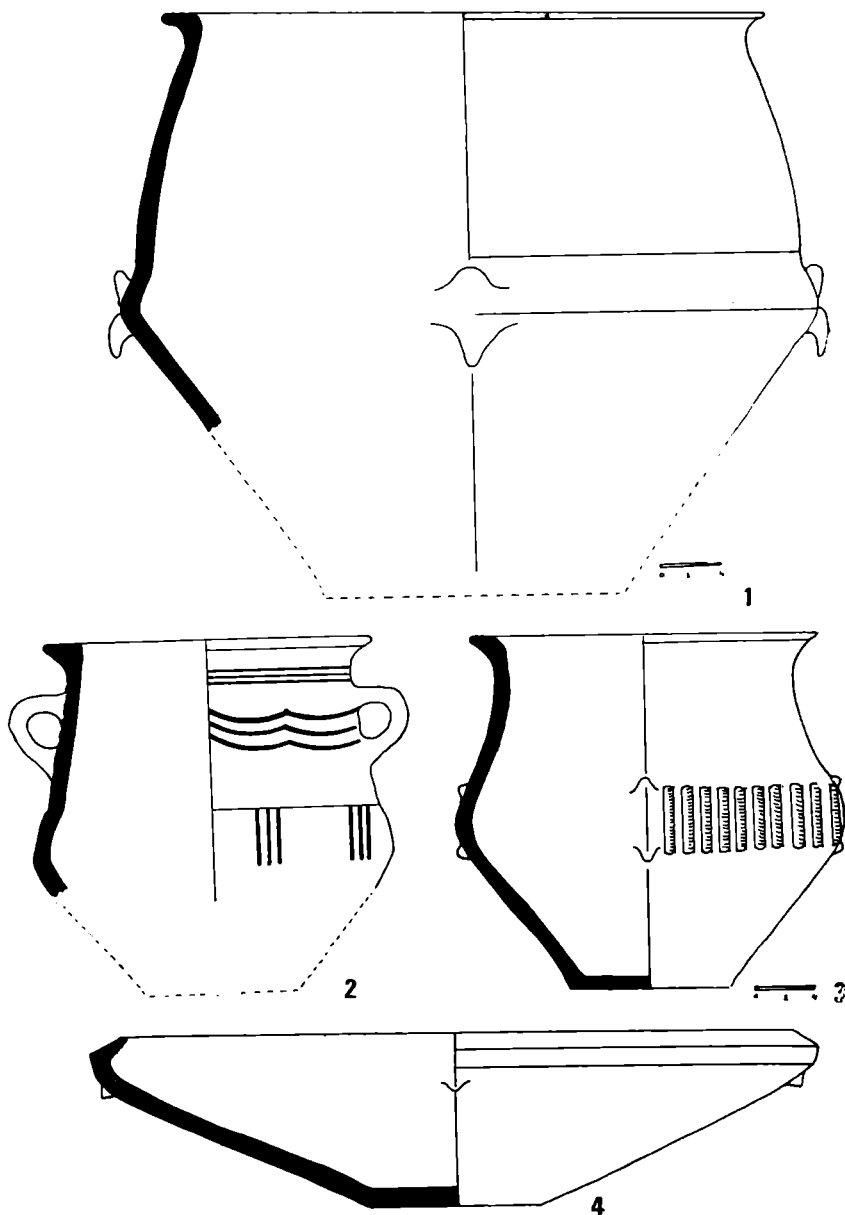

Fig. 3.

Aceeași origine trebuie s-o fi avut și castroanele cu pereții bombați aproape sferoidali, fără gît și cu buzele evazate, găsite în peșterile discutate (fig. 2/7)¹⁹.

Referitor la prezența elementelor Suciului de Sus în spațiul geografic de care ne ocupăm trebuie să reamintim faptul că ele sînt numeroase și concludente pentru evaluarea unor relații petrecute la nivelul fazei Otomani III—IV²⁰.

În fine, mai evidențiem din această categorie de vase tipul de castrotron cu corpul bitronconic, gît înalt și cilindric sau ușor arcuit și buza evazată (fig. 2/5).

Analogii perfecte se pot găsi la Susani²¹ și în faza timpurie a culturii Piliny²².

Remarcăm lipsa castroanelor tronconice adînci, formă specifică epocii bronzului final în mediile vecine.

În peșteri au fost găsite fragmentele a 9 castroane, dintre care 5 sînt în Igrița iar restul în Izbîndiș.

D. Străchini

Numeric străchinile ocupă locul al treilea, după urne și cești.

Au putut fi departajate două tipuri de bază:

Străchini D.1 (fig. 3/4; 4/1—2, 4—5). Forma lor este tronconică iar buza trasă spre interior. Au umerii ascuțiți, rotunjiți sau, mai rar, fațetați. Pereții sînt ușor bombați.

Au fost lucrate numai din pastă de calitate mediocră de culoare cenușie-cafenie. Sînt decorate, de cele mai multe ori, cu caneluri și incizii dispuse în arcade, ghirlande sau cercuri concentrice.

S-au descoperit 8 bucăți în peștera Igrița, 1 în Izbîndiș și alte două în Ungurului.

Tipul este cunoscut într-o serie de culturi contemporane: Belegis—Crucești, Bobda, Berkesz—Demecser, Egyek, Piliny, Csorva, Susani²³. Pentru analogii pot servi și exemplarele găsite în complexe de la Biharea²⁴.

Străchini D.2 (fig. 4/3). Au forma unor calote joase cu buzele drepte și pe fund un umbo. Sînt lucrate din aceeași pastă ca cele din tipul precedent.

¹⁹ *Idem, Ibidem*, pl. 10/9.

²⁰ N. Chidioșan, în *SCIV*, 21, 1970, 2 fig. 1/6—8.

²¹ I. Stratan, Al. Vulpe, *op. cit.*, pl. 18/143—145.

²² T. Kemenczei, în *Acta Arch.*, 19, 1967, fig. 15/10.

²³ S. Morintz, *op. cit.*, fig. 23/2; 22/6; Bobda-M.33 (inv. 5490); T. Kovács în *Folia Arch.*, 18, 1966—1967, pl. 11/15, 17—18; *Ibidem*, în *AE*, 1966, 93/2, fig. 7 8; T. Kemenczei, *op. cit.*, fig. 6/4; O. Trogmayer, în *Acta Arch.*, 15, 1963, pl. 14 1; 7/2; I. Stratan, Al. Vulpe, *op. cit.*, pl. 10/85; 13/123.

²⁴ S. Dumitrașcu, I. Emödi, *op. cit.*, fig. 3/12; 4/4, 15.

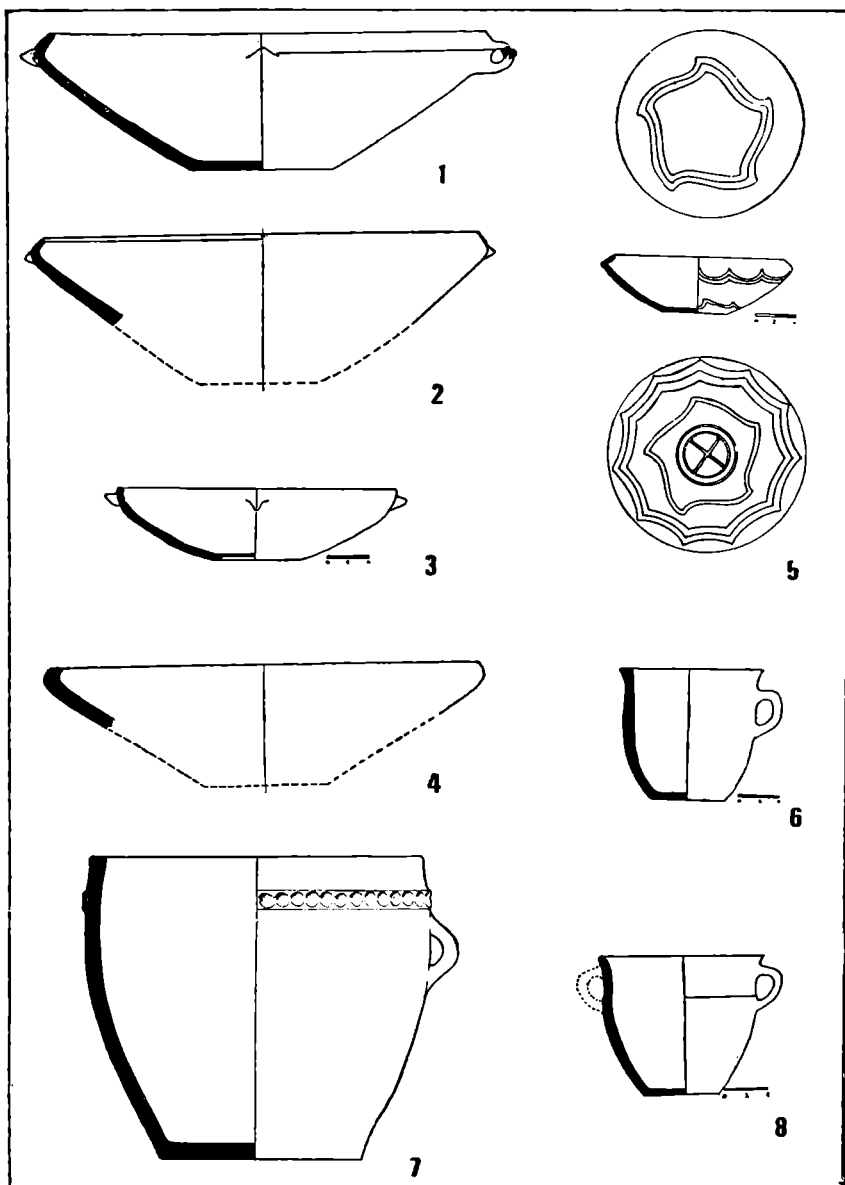

Fig. 4.

Sînt decorate pe buză cu proeminente și pe fund cu cercuri concentrice. Au fost găsite doar puține exemplare în peșterile Izbîndiș și Igrîța.

Strachina D.2 nu este nici ea reprezentativă pentru grupul Igrîța. Analogiile sînt prea numeroase în mediile vecine din bronzul tîrziu pentru a le mai aminti.

Putem remarca că în peșteri nu s-au găsit străchini cu buza lobată sau în colțuri, atît de frecvente în epocă. Aceasta constituie o notă specifică numai acestor descoperiri, observație care însă nu poate fi generalizată pentru întreaga arie de răspîndire a grupului Igrîța²⁵.

E. Cești

Pentru grupul Igrîța sînt caracteristice și anumite tipuri de cești. În aria lor de răspîndire s-au găsit un număr însemnat de exemplare. Majoritatea lor se pot încadra unui tip (E.1) și unei variante ale acesteia (E.1 a).

Cești E.1 (fig. 5/1—3). Fac parte din grupul ceștilor plate cu deschiderea largă și cu torți supraînălțate. Părțile lor inferioare au forma unor calote, cu un umbo pe fund. Umărul ceștilor E.1 au o muchie iar buzele sînt răsfrînte și oblice. Diametrul maxim se înregistrează la gură.

Sînt lucrate dintr-o pastă de bună calitate, au luciu metalic unele fiind grafitate iar altele au grafit în pastă.

Majoritatea exemplarelor sînt ornamentate pe umăr, pe gît și în interior. A fost descoperit și un exemplar avînd decorată și partea inferioară a peretelui exterior (fig. 5/1). Cel mai frumos ornament întîlnit pe aceste cești este cel stelar, realizat dintr-un fascicul de caneluri fine și înguste, dispuse în ghirlande care se leagă la capete. Se mai întîlnesc caneluri fine verticale, orizontale sau oblice precum și mici proeminente conice.

Se cunosc 3 cești în Igrîța, 4 în Izbîndiș și 7 bucăți în peștera Ungurului.

Din informațiile pe care le deținem, putem afirma că acest tip de ceașcă nu a fost cunoscut în bronzul mijlociu și tîrziu, în teritoriile nord-vestice ale României sau în cele vecine din vest și nord-vest, adică în culturile Otomani, Suciu de Sus, Wietenberg, Hajdubagos, Egyek, Pilyiny etc. Într-un număr mic apar în necropola de la Bobda²⁶, parțial contemporană cu complexele din peșterile de pe valea Crișului Repede. În zonele imediat apropiate apar în descoperiri izolate la: Oradea—Salca²⁷, Sanislău și Ciumești²⁸.

²⁵ I. Emödi, în *Crisia*, 9, 1979, p.

²⁶ Inedite. În M.14 (Inv. 5432); M.30 (Inv. 5487); M. 36 (Inv. 5499). Mulțumim colegei Ortansa Radu pentru informațiile acordate.

²⁷ Inedit. În Colecția Muzeului Țării Crișurilor.

²⁸ Inedite. În colecția J. Kovács din Berea jud. Satu Mare.

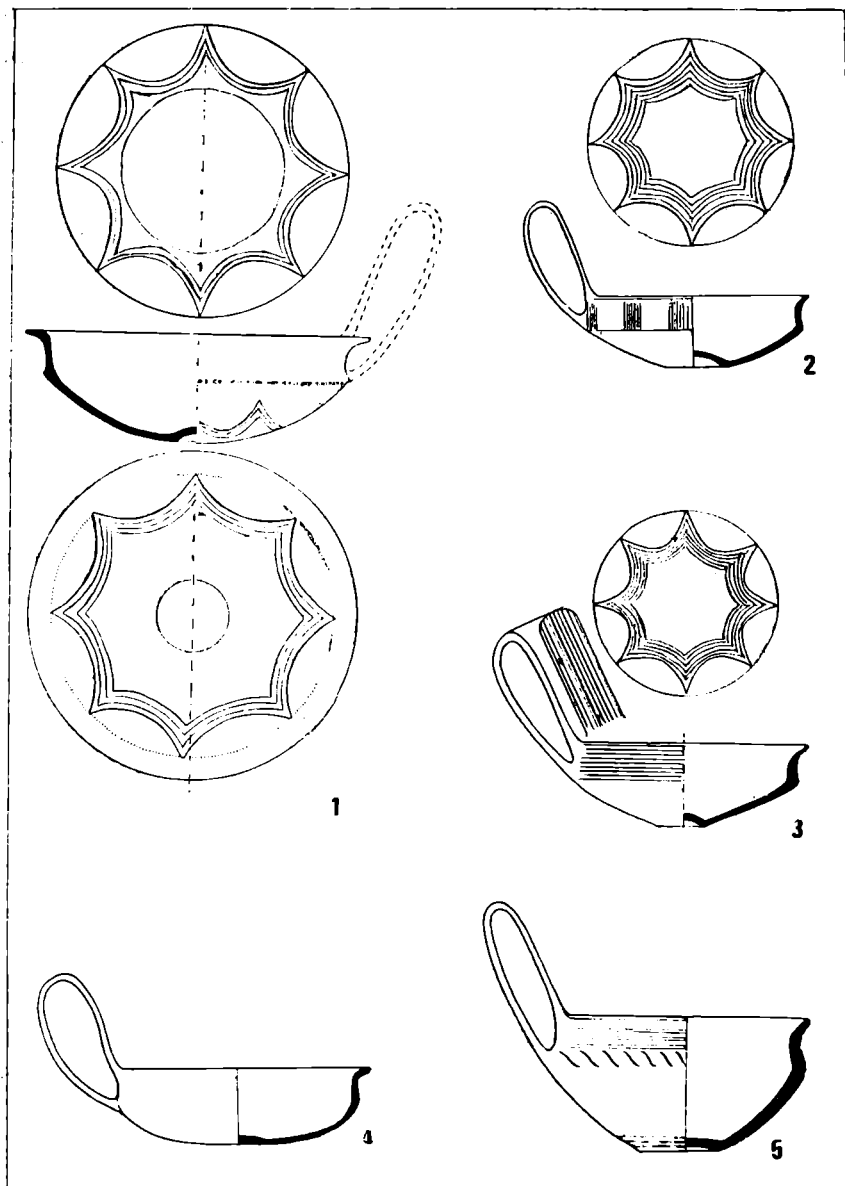

Fig. 5.

Credem că nu greșim dacă afirmăm că tipul de ceașcă E.1 este o apariție proprie fazei Br.D și că el poate fi o creație a olarilor grupului discutat.

Așa cum am mai notat tipul cunoaște o variantă.

Cești E. 1a (fig. 5/5). Se aseamănă ca profil cu E.1 dar sînt mult mai adînci, avînd partea inferioară mai dezvoltată. Buzele sînt ușor răsfrînte și oblice, ieșite puțin mai în afară sau egale cu umărul ceștilor.

Sînt lustrate dintr-o pastă de bună calitate dar de culoare cenușie închisă. Rareori sînt lustruite.

Decorul aplicat este sumar, format din caneluri înguste orizontale și oblice. Multe au zona de deasupra fundului marcată cu caneluri orizontale.

Frecvența lor nu este prea mare, în Igrîța au fost descoperite 1, în Izbîndiș 4 și în Ungurului tot un singur exemplar.

Ceașca adîncă E. 1a este bine cunoscută mai ales în cultura Suciu de Sus dar și în necropola de la Bobda sau în complexul de la Susani²⁹. Despre ea putem afirma că imită modele din bronzul mijlociu³⁰ dar sînt caracteristice, mai ales, sfîrșitul epocii bronzului dar nu și grupului cultural Igrîța.

În afara ceștilor amintite s-au mai găsit și alte exemplare dar numai cîte unul sau două (fig. 5/4; 6/1—3). O caracteristică a lor este că sînt toate mai late decît înalte, au torțile supraînălțate și nu sînt decorate. Tocmai datorită acestor trăsături nu le putem căuta prototipuri în cultura locală Otomani, Ele, probabil, sînt importuri din zonele vestice.

F. Căni și cănițe (fig. 6/5)

Sînt înalte cu corpul bombat, gît scurt arcuit spre interior, buza dreaptă și toartă supraînălțată. Au lățimea maximă în dreptul umărului. Sînt lucrate dintr-o pastă de calitate mediocră de culoare cenușie și nu au decor.

Au fost întregite 5 exemplare: din Igrîța 3, din Izbîndiș și Ungurului cîte una.

Forme asemănătoare, dar fără torți supraînălțate, se întîlnesc, relativ frecvent, în culturile epocii bronzului³¹. Este posibil ca tipul să fi continuat și în bronzul tîrziu, dar, tot atît de probabil, pot fi atribuite și influențelor venite dinspre populațiile tumulare³². În bronzul tîrziu

²⁹ T. Bader, *Epoca bronzului...*, pl. 9/73—74; Bobda, M.11; I. Stratan, Al. Vulpe, *op.cit.*, pl. 9/73—74.

³⁰ N. Chișioșan, *Contribuții...*, p. 40 (cu bibliografie).

³¹ Ibidem, *Idem*, p. 41 (cu bibliografie).

³² A. Točík, *Die Gräberfelder der karpätenländischen Hügelgräberkultur*, în *Fontes Arch*, Praga, 1964, fig. 5/4.

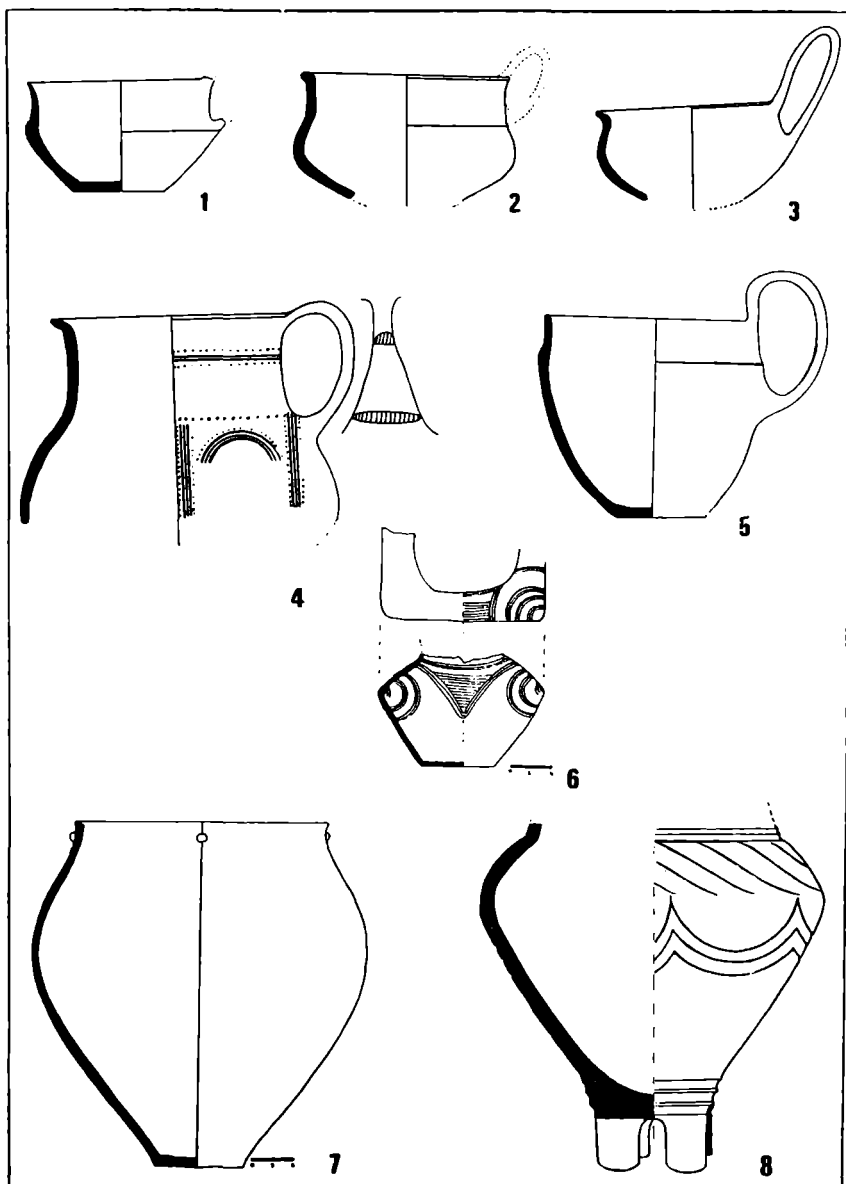

Fig. 6

căni asemănătoare cu ale noastre au mai fost găsite la Deva³³, Biha-rea³⁴, precum și în cultura Berkesz—Demecser din Ungaria³⁵.

În peștera Igrița s-au mai descoperit încă două căni de tipuri deosebite:

1. Cană bitronconică cu umăr rotunjit, gît înalt cilindric și toartă suprainălțată (fig. 6/4). Este decorată cu linii fine dispuse vertical, orizontal sau în semicercuri și flancate de șiruri de puncte adîncite.

Ea are analogii în fazele III al culturilor Otomani și Wietenberg³⁶ și în faza timpurie a culturii Piliny³⁷. Aici se pare că forma a fost preluată din fondul local Otomani-Füzesabony.

2. Cană (fragment) de format înalt bitronconic, cu patru colțuri bine reliefate. Partea inferioară, văzută de sus, are o formă patrată. Cele 4 colțuri au fost decorate cu spirale incizate adînc iar spațiile dintre ele umplute cu hașururi (fig. 6/6).

Asemenea forme sînt cu totul ieșite din comun în spațiul nord-vestic. Este cunoscut doar exemplarul din depozitul de vase de la Valea lui Mihai, atribuit fazei finale a culturii Otomani³⁸. În cultura Suciu de Sus vasele cu proeminente spiralete (căni dar mai ales cești) dau și ele uneori impresia unor recipiente patrăte³⁹.

Vasele de acest gen sînt în schimb foarte obișnuite în spațiul situat la sud de Carpații Meridionali, mai exact în culturile Zuto Brdo—Gîrla Mare și Verbicioara V, din bronzul tîrziu⁴⁰.

Aceste ultime două căni, le socotim importuri din cultura Piliny și respectiv Suciu de Sus.

G. Tipuri aparte

Poate puțin arbitrar am încadrat în această categorie un număr de recipiente cu destinații și forme diferite. De pildă, un vas de provizii (hambar) de mari dimensiuni (I : 50 cm) (fig. 6/7), un vas cu patru picioare cilindrice — un unicat în epocă (fig. 6/8), 6 vase miniaturi, precum și cîteva vetre portative de format mic (fragmente)⁴¹.

Doar acestea din urmă ne permit unele concluzii, mai ales referitoare la rostul și sensul complexelor din peșteri. Este știut faptul că vetrele

³³ I. Andrițoiu, în *Sargeția*, 6, 1969, p. 42.

³⁴ Inedite. În colecția Muzeului Țării Crișurilor.

³⁵ T. Kemenczei, în *AE*, 92, 1965, 1, pl. 17/16.

³⁶ I. Ordentlich, în *Studii și Comunicări*, Sibiu, 12, 1965, pl. 1/1—2; N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 40.

³⁷ T. Kemenczei, în *Acta Arch.*, 19. 1967, fig. 4/3, 14.

³⁸ I. Ordentlich, *op. cit.*, pl. 1/4.

³⁹ A. Mozsolics, în *Acta Arch.*, 12, 1, 1960, fig. 1/1.

⁴⁰ S. Morintz, *op. cit.*, fig. 19/4/37.

⁴¹ I. Ernödi, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, fig. 24/205; 11/70.

portative miniaturale au fost găsite, în majoritatea lor, în morminte sau în inventare rituale⁴².

Primele vetre portative apar încă în bronzul mijlociu. Cunoscut o răspândire deosebit de mare în culturile Otomani, Suciu de Sus dar sînt prezente și în culturile Wietenberg, Gîrla Mare și Verbicioara⁴³.

Ornamente

Deoarece majoritatea ornamentelor întîlnite în grupul Igrița sînt prezente pe diferite categorii de vase, pentru a nu ne repeta, am socotit de cuviință să le descriem unitar pe tipuri și tehnici.

a. Ornamentale în relief

Aici am inclus: proeminențele conice sau rotunjite, nervurile verticale sau oblice și briiele alveolare.

1. Proeminențele sînt prezente, așa cum rezultă și din descrierea categoriilor de vase, mai ales pe urne și străchini (fig. 1/1—3; 2/1—4; 3/1,3—4; 4/1—3).

Ele își au originea încă în bronzul mijlociu, fiind întîlnite, deopotrivă, atît în sud cît și în vest. În acest ultim spațiu, se pare că, au pătruns în repertoriul ornamental datorită influențelor exercitate de populațiile tumulare⁴⁴. Trebuie să facem o mențiune specială pentru proeminențele împinse din înăuntrul vaselor și goale în interior (fig. 2/1). În stadiul actual al cunoștințelor noastre aceste proeminențe apar, cel mai timpuriu, aici în grupul Igrița, ele răspîndindu-se apoi în cultura Gava-Holihradi din Hallstattul timpuriu.

2. Nervurile în relief care sînt dispuse ori vertical ori oblic, sînt trase din pasta vaselor. Au fost folosite pentru decorarea urnelor și a unui castron (fig. 1/3; 2/4).

Ele au fost folosite de tumulari și apoi împrumutate de la ei de grupurile de mixtură formate după pătrunderea acestora înspre est. Probabil, prin aceste intermedii, sînt asimilate și de populațiile locale, în speță de purătorii culturii Otomani⁴⁵.

⁴² C. Kacsó, *op. cit.*, p. 53, nota 43.

⁴³ N. Chidioșan, *op. cit.* p. 44.

⁴⁴ A. Točík, *op. cit.*, fig. 4—5; S. Mqrintz, *op. cit.*, fig. 21/1—2; T. Kovács, în *AE*, 93, 1966, fig. 2/8, 23—25; 4/8, 13; 7/7—8; O. Trogmayer, *Das brönzezeitliche Gräberfeld bei Tápe*, Budapesta, 1975, fig. 11/126; 14/168; T. Kovács, în *Rég Füz.*, II, 17, 1975, fig. 1/3; 8; 2/16.

⁴⁵ I. Ordentlich, *op. cit.*, pl. 1/1—2; C. Kacsó, *op. cit.*, fig. 10/1—5; T. Kemeneczi, *op. cit.*, fig. 5/14; 6/7.

b. Canelurile

Este necesar să facem o distincție între canelurile largi, cu bordură, oblice sau verticale, executate pe umerii vaselor (urne, castroane, etc.) (fig. 1/1—2; 4; 6; 2/7; 3/3), pe de o parte, iar pe de altă parte, canelurile fine subțiri asemănătoare unor pliuri, trasate în pasta moale a vaselor cu un instrument bont (fig. 1/1,3—5; 2/6; 3/2; 4/5; 5/1—3,5; 6/8). Uneori acestea apar sub forma unor linii lustruite, puțin adâncite.

Canelurile fine au fost distribuite pe toate părțile vaselor și le întâlnim aproape pe toate categoriile de recipiente.

Din grupul acesta de ornamente ne vom opri numai asupra acelor care sînt caracteristice bronzului tîrziu și, mai ales, grupului discutat. O analiză atentă a acestora ne-a permis departajarea motivelor autohtone de cele „venetice“, împrumutate.

Motivul ghirlandei (fig. 1/4—5; 3/2; 6/8), este foarte răspîndit în sud și sud-vest în culturile Vatina și Zuto Brdo—Girila Mare⁴⁶, în repertoriul ornamentelor din faza finală a culturii Otomani, precum și într-o serie de grupuri și culturi, situate cronologic în a doua jumătate a bronzului mijlociu, din bazinul carpatic⁴⁷.

Ghirlandele legate și închise sub forma unor stele, așa cum apar pe fundul unor cești și străchini din grupul Igrîța (fig. 4/5; 5/1—3) nu pot fi socotite nicidecum de origine Halstattiană⁴⁸ opinie infirmată de însăși descoperirile din peșteri. Este însă adevărat că motivul stelar va deveni tipic în culturile Lausitz din Slovacia, Piliny și Kyatice din Slovacia și nordul Ungariei și, mai ales în cultura Gava-Holihradi din vremea Hallstattului timpuriu (Ha.A.)

Motivul a fost folosit și de metalurgiștii din această perioadă pentru înfrumusețarea unor piese de bronz.⁴⁹

În spațiu vestic, mai exact în complexul de vase de la Susani, este un motiv folosit frecvent și în multiple variante⁵⁰.

Grupurile de linii dispuse vertical sau oblic precum și fasciculele de caneluri subțiri aranjate, de obicei, orizontal pe partea superioară a vase-

⁴⁶ N. Tasič, în *Rad. Vojv. Muz.*, 11, 1962, 4. pl. 9; S. Morintz, *op. cit.*, p. 21.37; S. Morintz, P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, p. 409, fig. 7.

⁴⁷ T. Bader, *op. cit.*, pl. 22/9; 29/15; T. Kovács, în *Folia Arch.*, 21, 1970, fig. 1/18, 20; 3/11.

⁴⁸ T. Kemenczei, în *HOMÉ*, 1970, p. 38.

⁴⁹ K. Willwonseder, *Die mittlere Bronzezeit in Österreich*, Viena-Leipzig, 1936, pl. 37/3; 51/4; T. Kovács, în *Folia Arch.*, 27, 1975, fig. 7—8.

⁵⁰ I. Stratan, Al. Vulpe, *op. cit.*, pl. 12/121; 24. O serie de forme și ornamente sînt comune la vasele de la Susani și la cele din peșterile noastre, fapt care ne determină să presupunem că complexul de vase din tumulul (?) de la Susani se datează mai degrabă în Br. D. și nu în Ha A. Spre acest orizont ne îndrumă și materialele din faza timpurie de la Susani care se datează, pe baza unor numeroase analogii, în Br. C. Început de Br. D. Ne rezervăm dreptul de a reveni asupra problemei.

lor (fig. 1/1,5; 2/6; 5/3,5), sînt tipice pentru culturile locale⁵¹. În descoperirile de la Biharea, de pildă, aceste ornamente reprezintă motivele de bază⁵².

Cercurile concentrice dispuse spre baza vaselor, încadrînd oarecum fundurile (fig. 5/5), sînt și ele caracteristice pentru localnici (cultura Otomani și grupul Hajdubagos). Se cunosc vase astfel ornamentate la Biharea, Salca și Valea lui Mihai⁵³. În mod logic putem afirma că și acest motiv a fost preluat de olarii grupului Igrița din fondul local.

Motivul crucii cu brațele egale, realizat tot din linii-caneluri fine și prezent pe fundurile citorva vase din peșteri, este în mod sigur de factură autohtonă cu tradiții încă în perioada bronzului mijlociu. Se cunosc analogii în cultura Otomani și Füzesabony. Același motiv este aplicat și pe farfuriile găsite în groapa rituală de la Oradea—Salca atribuit și ea purtătorilor grupului Igrița (fază timpurie⁵⁴).

Canelurile înguste, semicirculare, dispuse deasupra sau dedesubtul proeminențelor (fig. 1/1,3), fac parte din repertoriul motivistic străin, ele fiind de origine tumulară⁵⁵. Ele au fost preluate, relativ repede, de populațiile care au intrat în contact nemijlocit cu ei sau au fost influențați de aceștia⁵⁶.

La descrierea cănilor am amintit și de una provenită, prin import, din aria culturii Piliny, situată la nord-vest de țara noastră. Motivele decorative aflate pe acest recipient sînt tipice pentru această cultură⁵⁷ (linii paralele flancate de puncte) (fig. 6/4). Tot din acest mediu au fost împrumutate și alte motive, ca de pildă, alveolele circulare aranjate în grupuri, așa cum putem recunoaște, de pildă, pe un vas de la Igrița (fig. 1/2)⁵⁸.

Așa cum reiese din descrierea produselor de olărit, produse care de fapt definesc cel mai bine specificul acestui nou grup cultural din nord-vestul României, din perioada de sfîrșit a epocii bronzului, ele prezintă un tablou unitar. Cu toate acestea, la analiza atentă și comparată a formelor și ornamentelor au putut fi sesizate alături de elementele locale și elemente de influență străine care, împreună, au dat contur și profil aparte întregului grup. Ne gîndim, în primul rînd la elementele Otomani și poate parțial Suciu de Sus iar, în al doilea rînd, la elementele de influență tumulară, neexcluzînd, firește, nici cele împrumutate din grupurile vecine din vest și nord-vest, ca de pildă, din mediul Piliny, Berkesz-Demecser etc.

⁵¹ I. Ordentlich, *op. cit.*, pl. 1/1—2, 5; 2/1—3, 5, 7—8; T. Kovács, în *Folia Arch.*, 21, 1970, fig. 1/16—20; 4/19; 8/6.

⁵² S. Dumitrașcu, I. Emödi, *op. cit.*, fig. 1/7; 3/3, 6; 4/1—2.

⁵³ Ibidem, *Idem*, fig. 3/2—3, 10; I. Némethi, în *SCIVA*, 29, 1978, 1, fig. 4/1.

⁵⁴ I. Emödi, în *Crisia*, 9, 1979, fig. 1/1; 3.

⁵⁵ A. Točík, *op. cit.*, fig. 4/7; T. Kovács, *Tumulus culture cemeteries of Tisza-füred*, Budapesta, 1975, pl. 5/52; 11/126.

⁵⁶ S. Dumitrașcu, I. Emödi, *op. cit.*, pl. 10/1; 12 5.

⁵⁷ V. Furmenek, *op. cit.*, M. 18/11, 17; M. 49/25.

⁵⁸ T. Kemenczei, în *AE*, 93, 1966, 1, fig. 1/1, 3; 4/7; 8/1.

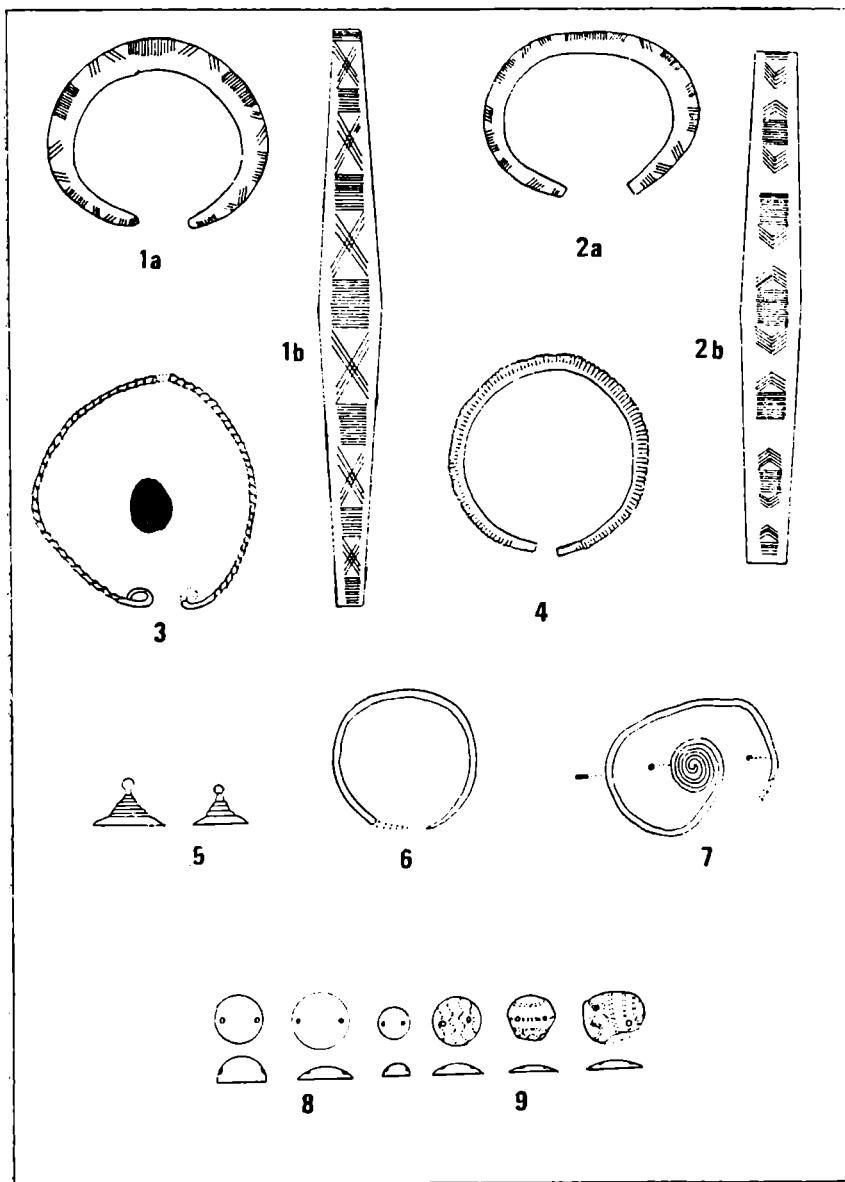

Fig. 7.

II. Obiecte de bronz

În peșterile aparținând grupului Igrîța au fost găsite un număr mare de piese de bronz (cca. 150 bucăți din care 123 numai în peștera Igrîța) și de o varietate deosebită: celt, seceri, brîie, ace, tutuli, lunule, nasturi, verigi, inele de buclă, ciocan, dorn, undiță și altele (fig. 7—8).

În prezentul articol nu ne putem permite și nici nu este în intenția noastră să facem o analiză exhaustivă a lor, de aceea ne vom opri numai asupra unor piese caracteristice.

Lunulele și tutulii (fig. 7/5; 8/10), deși nu sînt prea numeroși în peșteri, ei se pot considera specifici ariei ocupate de acest grup.

Întocmind hărțile de răspîndire a celor două tipuri de obiecte (fig. 9—10) am observat că majoritatea localităților cu descoperiri se concentrează în Crișana. Se cunosc în acest spațiu 21 de descoperiri cu lunule și 12 tutuli. Dacă facem abstracție de piesele descoperite în peștera de la Cioclovina, cu sute de tutuli și zeci de lunule⁵⁹, putem afirma că și numeric spațiul Crișanei se evidențiază net. Ambele tipuri se datează în seria depozitelor Uriu—Domănești care, în cronologia relativă, corespunde perioadei Br.D⁶⁰.

Cu anumite rezerve putem deci afirma că tutulii și lunulele au fost creații ale centrelor metalurgice din vestul României de la finele epocii bronzului.

În două din peșterile aflate în discuție s-au descoperit fragmente din două brîie de brînz⁶¹. Pe teritoriul R.S.R. se cunosc pînă în prezent aproximativ 40 de puncte cu descoperiri asemănătoare. Cele mai multe centuri au fost găsite în Transilvania, Banat și Crișana. Pentru cele din nord-vest amintim exemplarele aflate la: Oradea, Răbăgani, Sălard, Sint-ana, Tiream, Zimandul Nou, Otomani.

Pentru centura din Igrîța avem o analogie perfectă în depozitul de la Răbăgani, datat în Br.D⁶² iar exemplarul din peștera Mișidului l-am încadrat, ținînd seama și de vasul adiacent, spre sfîrșitul bronzului tîrziu — pragul Hallstattului⁶³.

Cele mai numeroase piese de bronz din inventarele complexelor discutate sînt acele (26 bucăți) de diferite tipuri (cu cap sferoidal, cu disc, cu capul bitronconic sau tronconic, cu toartă, cu cap decorat etc. (fig. 8/1—

⁵⁹ E. Comșa în *Acta Arch Carp.*, 8, 1966, 1—2 p. 171; I. Emödi în *SCIVA*, 29, 1978, 4. p. 185.

⁶⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, A. Mazsolics, *Bronze und Goldfunde*, Budapesta, 1973.

⁶¹ N. Chidioșan. I. Emödi *op. cit.*, p. 161—163; I. Emödi, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, fig. 46, 124.

⁶² A. Mazsolics, *op. cit.*, p. 55.

⁶³ N. Chidioșan, I. Emödi, *op. cit.*, p. 163.

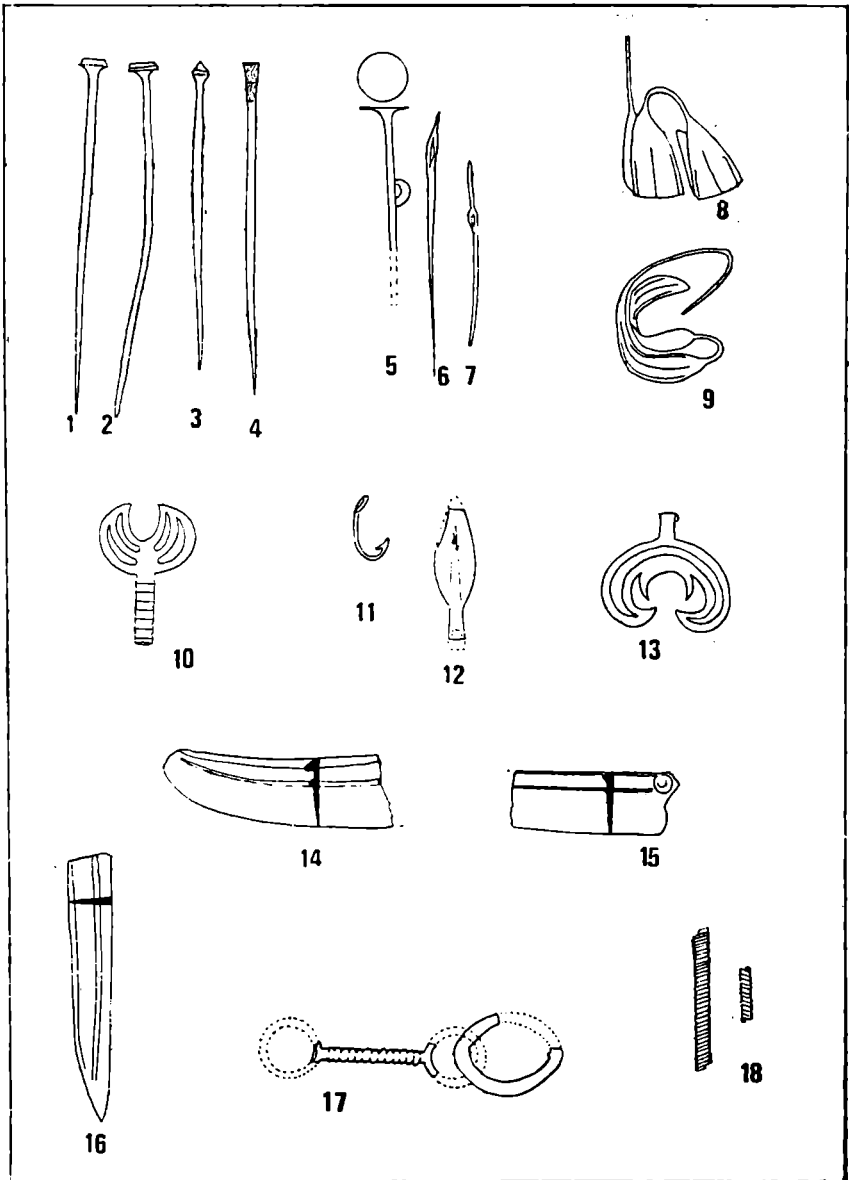

Fig. 8.

7). Deși nu sînt elemente bine și ușor databile, totuși pe baza analogiilor din depozite bine datate pot fi, în general, atribuite perioadei Br.C—D⁶⁴.

Restul pieselor de bronz descoperite în peșteri se pot grupa în orizontul depozitelor Uriu—Domănești din Br.D. Precizăm faptul că nu s-a găsit nici un bronz care se poate atribui exclusiv la începutul Hallstattului (Ha.A).

Purtătorilor grupului Igrița 1. i se pot asocia, de asemenea, o seamă de depozite de bronzuri. În mod sigur acelea care au fost găsite pe valea Crișului Repede: Oșorhei, Aleșd, Vadu Crișului I și II, Bălnaca și Negreni. Pot fi asociate apoi și depozitele din zona vestică a României care au în componența lor piese identice cu cele găsite în peșteri. Astfel sînt cele descoperite la Răbăgani, Cubulcuț, Oradea—Pusta Mișca, Ciocaia, precum și tezaurul de aur de la Hodiș.

Ambele grupuri de depozite, cele de pe valea Crișului Repede și cele din zona bihoreană, se înscriu în orizontul Uriu-Domănești.

Acum că am trecut în revistă cele două categorii de materiale arheologice, care reprezintă cultura materială a grupului Igrița, încercăm să facem cîteva observații referitoare la factorii care au contribuit la geneza acestui grup cultural. Credem totuși că este nevoie de o succintă prezentare istorică a fenomenelor etno-culturale petrecute aici, în acest spațiu nord-vestic, spre finele epocii bronzului.

În epoca bronzului, teritoriul Crișanei a fost stăpînit de purtătorii culturii Otomani.

Unii din cercetători înclină să încheie dezvoltarea independentă a culturilor clasice spre finele bronzului mijlociu (Br. B1—B2). Tezele de bază de la care se pleacă pentru argumentarea acestei opinii au fost nemijlocit legate de mișcări succesive de populații, dinspre nord-vest și vest, spre sud-est și est. Este vorba de migrația populațiilor care practicau rîitul înmormîntărilor sub tumuli.

Pătrunderea tumularilor în spațiile vestice (Pannonia, ținuturile dintre Dunăre și Tisa, Cîmpia Tisei pînă pe linia aproximativă a celor trei Crișuri) a produs, în primul rînd, un serios dezechilibru cultural. Acest lucru a provocat alungarea, retragerea și strămutarea unor triburi din spațiile lor de baștină. Ca efect indirect s-au creat noi grupuri culturale pe arii mult mai restrînse, grupuri de mixtură între populațiile autohtone și cele dizlocate sau între cei rămași pe loc și tumulari.

S-a arătat deja⁶⁵ că marele val migraționist nu a însemnat un cataclism, cel puțin pentru culturile din vestul și nord-vestul României (Mureș, Otomani, Suciul de Sus). Nu s-a putut sesiza o încetare violentă și rapidă a culturilor bronzului autohton. În această ordine de idei este demn de semnalat faptul că marile așezări: Pecica, Socodor, Vârșad, Otomani, Sălacea, Săcuieni, Roșiori, Derșida, Girișul de Criș, au avut

⁶⁴ M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 55; M. Rusu, în *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 205.

⁶⁵ N. Chidioșan, *Contribuții*, p. 91—92.

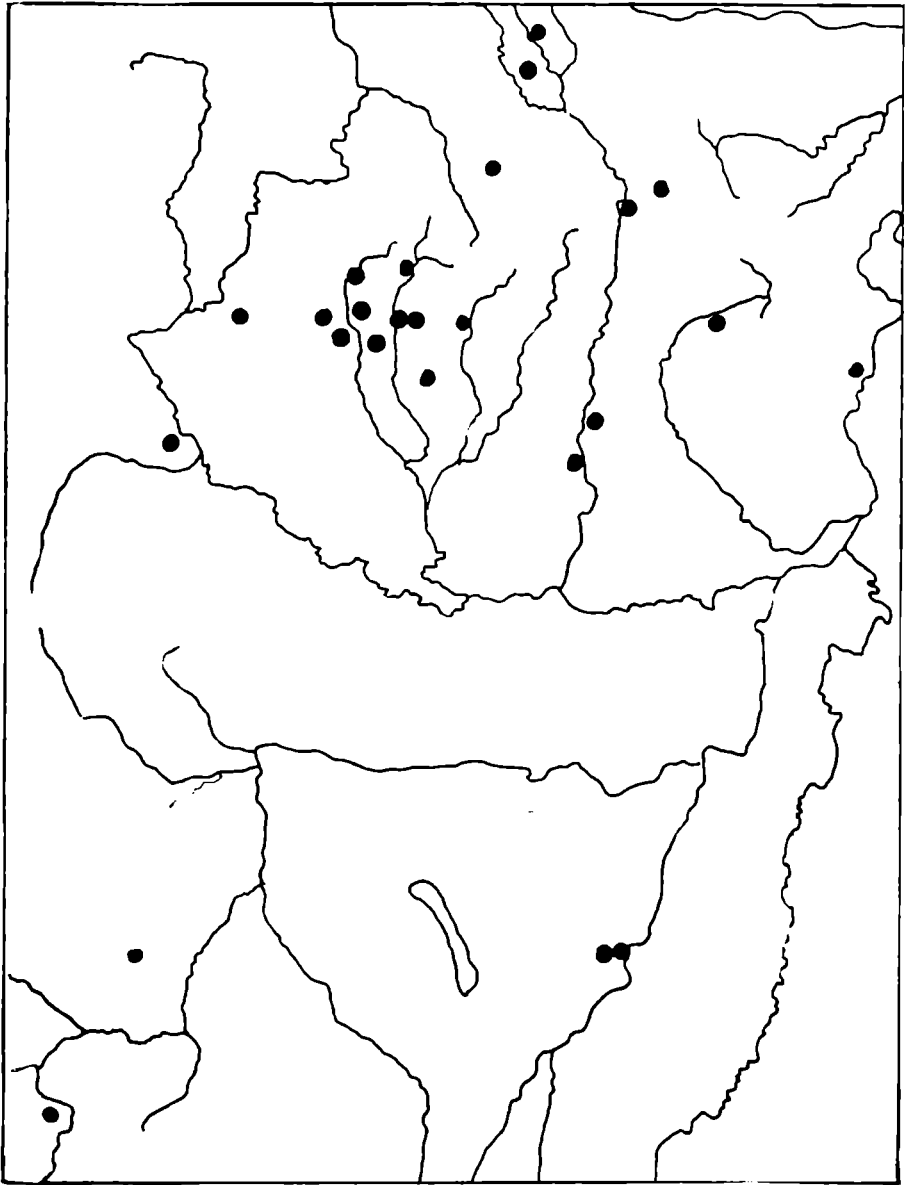

Fig. 9.

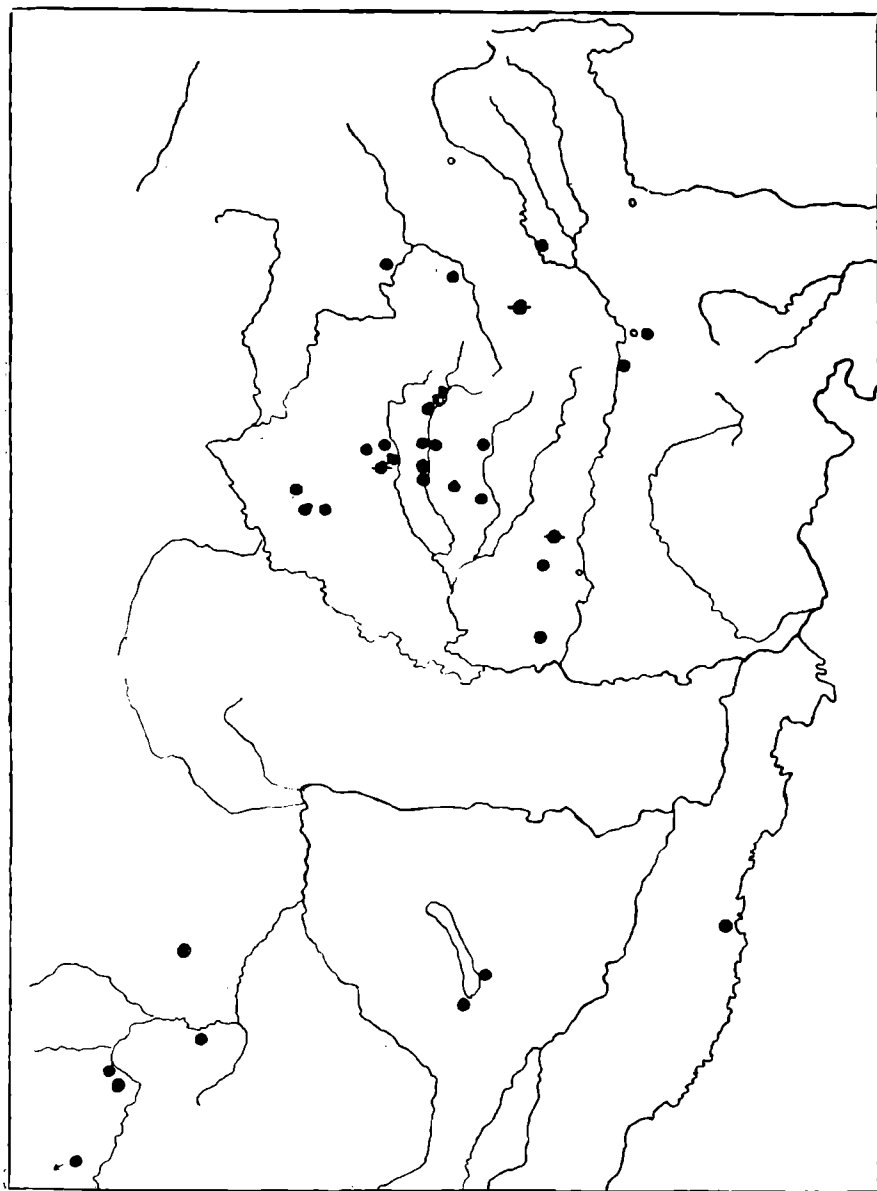

Fig. 10.

un sfîrșit lent și treptat, eșalonat în diferite perioade, fapt ce nu confirmă nicidecum teoria catastrofelor, a încetării tuturor culturilor locale.

Pînă la evaluarea și analiza unor importante și noi descoperiri arheologice din zonă, ne gîndim în primul rînd la cele pe care le înglobăm în grupul Igrîța, nu am reușit să întrezărim nici un aspect cultural care putea să se intercaleze între bronzul evoluat și Hallstattul timpuriu, grup sau cultură care ar fi putut izgoni și dizloca puternicele triburi Otomani. Am presupus că această cultură a dăinuit în arii mult restrînse pînă spre finele epocii bronzului (Br. D) capabilă fiind încă să asimileze o serie de influențe venite din spațiile vecine.

Surprinderea grupului Igrîța, cu trăsăturile pe care am încercat să le creionăm, reprezintă un fenomen deosebit de important care, în ciuda aparențelor, vine să confirme faptul că cultura Otomani nu va dispărea după bronzul mijlociu, ci ea a dăinuit, cel puțin, pînă în pragul perioadei Br. D. Ea a trecut însă după aceea printr-un proces de transformare, constituind unul din factorii genetici de bază al grupului analizat de noi.

În stadiul actual al cercetărilor rămîne totuși o problemă deschisă și ea se referă la faptul că dacă elementele tumulare surprinse în repertoriul vaselor din peșteri, sînt asimilate printr-un contact direct, nemijlocit, așa cum ne sugerează cele cîteva morminte de la Oradea — cimitirul municipal, atribuite pe bună dreptate tumularilor, sau sînt preluate prin intermediul grupurilor de mixtură, care au constituit adevărate tamponuri între autohtoni și venetici. Pentru această ultimă alternativă ar pleda coloratura Egyek, Piliny etc., al unor vase de peșteri dar și de la Biharea, aparținînd unui orizont anterior, precum și unele importuri venite din aceste medii.

Pentru că sîntem la analiza factorilor care au contribuit, într-un fel sau altul, la formarea grupului Igrîța, nu trebuie să ometem nici eventualul aport al culturii Suciu de Sus.

Referindu-ne la aria de răspîndire a purtătorilor grupului Igrîța trebuie să fim mai circumspecți, deoarece în stadiul actual este foarte greu să trasăm „linii de demarcații“ exacte, contururi geografice precise. Cunoaștem în afara celor 4 peșteri, des menționate, încă alte 5—6, aflate tot în zona defileului Crișului Repede dar cu materiale mult mai puține. Acestea se adaugă descoperirile de la Oradea-Salca, cîteva vase sau fragmente de la Biharea, Roșiori, Cociuba, Valea lui Mihai, Sanislău, Suplacu de Barcău și eventual cele descoperite la Deva.

Deși au un aspect relativ unitar, materialele arheologice din aceste descoperiri și mai ales cele din peșteri, permit o oarecare departajare a unor faze de evoluție internă a grupului Igrîța. În faz I-a am putea include materialele de la Oradea-Salca și cele din peșterile Igrîța și Izbîndiș, iar în faza secundă pe cele din peșterile Mișidului și Ungurului. Ambele faze se dezvoltă însă pe durata perioadei Br. D pînă în pragul Halstattului A.

LE GROUPE CULTUREL D'IGRIȚA DE LA FIN DE L'ÂGE DU BRONZE

(Résumé)

Entre 1969—1980, à l'occasion des recherches effectuées dans les grottes d'Igrița, Izbindiș, Ungurului et Mișidului, aux environs du défilé de Crișul Reped (dept. Bihor), on a découvert plusieurs complexes archéologiques. Ceux-ci étant formés d'un grand nombre de pots en céramique écrasés rituellement et brûlés secondairement avant d'être déposés dans les galeries difficilement accessibles, en niches camouflées ou sur de petites terrasses à l'intérieur des grottes.

À côté de ces fragments céramiques on a mis des objets en bronze d'une grande variété, des bijoux, etc. Les complexes sont considérés comme dépôts rituels.

Tout ce matériel archéologique remonte à la fin de l'époque du bronze, plus précisément à la période R. Br. D.

Une analyse attentive de la forme de ces pots en céramique et de leurs ornements (fig. 1—6) ainsi que celle des pièces en bronze (fig. 7—8), ont permis aux auteurs d'observer une véritable unité stylistique et chronologique de tous ces matériaux, fait qui a favorisé la mise en évidence d'un nouveau groupe culturel du Nord-Ouest de la Roumanie, surnommé „le groupe d'Igrița”.

À la genèse de ce groupe ont contribué tout d'abord, la culture Otomani et puis les éléments tumulaires. Il est difficile de préciser à l'état actuel des recherches si ces éléments tumulaires avaient exercé une influence directe, par un contact direct ou plutôt, par l'intermédiaire des groupes de mixture formés sur le territoire oriental de la Hongrie (Berkesz-Demecser, Hajdubagos, Zagyvapálfalva, etc.). Àuprès de ces composantes, on peut apercevoir des éléments de la culture Suciul de Sus ainsi que des influences et des importations du milieu culturel Pilyi, I-ère phase.

On peut attribuer aussi aux porteurs du groupe d'Igrița, des centres métallurgiques spécialisés en certains types d'objets (fig. 9—10) et un grand nombre de dépôts de bronzes, quelques-uns étant trouvés dans le voisinage des grottes dont nous avons déjà parlé (Oșorhei, Vadu Crișului I et II, Bălnaca, Negreni, etc.).

Les pièces en bronze découvertes en grottes et dépôts peuvent être encadrées à l'horizon Uriu-Domănești du Br. D.

En général, les tribus du groupe Igrița ont donné de l'extension leurs frontières d'un côté des territoires habités par les porteurs de la culture Otomani, qui, comme nous l'avons déjà vu, avaient participé à la formation du groupe; donc, dans la phase initiale de l'évolution du groupe Igrița et sur certains territoires ils avaient cohabité.

Les inventaires des grottes n'ont pas été déposés simultanément mais durant un siècle et demie (du XIIIe siècle a.n.è.) On a signalé quelques différences entre eux, ce qui nous fait croire que le groupe Igrița avait évolué en deux étapes distinctes.